

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN

Inventering av skalbaggar knutna till död tall i Vänerskärgården

Rapportnr: 2014:38

ISSN: 1403-168X

Rapport, fältarbete och artbestämning: Niklas Franc, Naturcentrum

Foto: Niklas Franc, Naturcentrum

Omslagsfoto: Hällmarkstallskog, Hemön, Kalvö skärgårds naturreservat

Utgivare: Länsstyrelsen i Västra Götalands län, Naturvårdsenheten

NATURCENTRUM AB

Rapporten finns som pdf på www.lansstyrelsen.se/vastragotaland under Publikationer/Rapporter.

Förord

Åtgärdsprogrammen för skalbaggar på äldre tallved och för skalbaggar på nyligen död tall pekar båda på att Vänerns södra skärgårdar kan vara värdefulla för de utpekade skalbaggar:

- gulfläckig praktbagge (*Buprestis novemmaculata*)
- hårig blombock (*Pedostranglia pubescens*)
- linjerad plattstumpbagge (*Platysoma lineare*)
- raggbock (*Tragosoma depsarium*)
- skrovlig flatbagge (*Calitys scabra*).
- tallbarkbagge (*Bothrideres contractus*)
- tallgångbagge (*Cerylon impressum*)

Målsättningen med åtgärdsprogrammen är att arterna skall leva vidare i livskraftiga populationer i landet och på så sätt bidra till att uppfylla miljömålen Levande skogar och Ett rikt växt- och djurliv.

Denna rapport redovisar resultatet av en inventering som genomfördes 2013 i tre områden i Vänerskärgården. Inventeringarna har utförts av Naturcentrum AB. Författaren ansvarar för rapportens innehåll och tackas för sin insats.

Anna Stenström
Koordinator Åtgärdsprogram för hotade arter

Länsstyrelsen i Västra Götalands län

Sammanfattning

Under sommaren 2013 eftersöktes skalbaggar knutna till äldre död och nydöd tallved i delar av Vänerskärgården i Västra Götalands län. Inga fynd av de eftersökta åtgärdsprogramarterna gjordes i något av de tre inventeringsområdena Brommö, Kållands eller Kalvö skärgårdar. Huvuddelen av inventeringsmiljöerna är första eller andra generationers skogsmiljöer och de saknar förmodligen den kontinuitet av död ved som krävs för att eftersökta arter ska ha hunnit etablera sig.

Uppdraget

Naturcentrum AB har fått i uppdrag av Länsstyrelsen i Västra Götalands län att inventera skalbaggar knutna till död tall i tre delområden i Vänerskärgården i Västra Götalands län. Inventeringen är inriktad på arter inom åtgärdsprogrammen för skalbaggar på nyligen död tall och skalbaggar på äldre död tallved. De tre delområdena är Kållands skärgårdars naturreservat, Brommö skärgårds naturreservat och Kalvö skärgårds naturreservat.

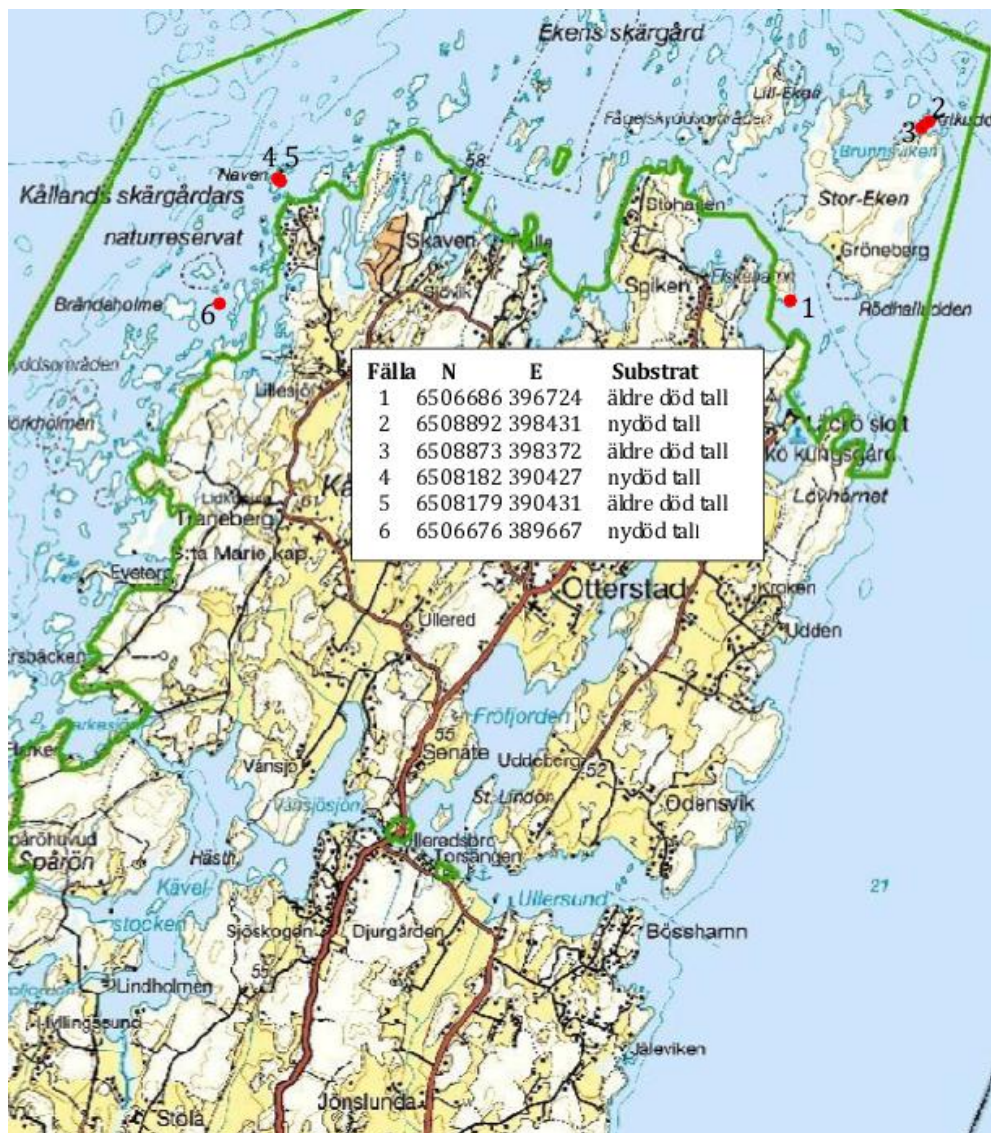
Metodik

Varje delområde inventerades med tre fönsterfällor (20×30 cm plastskiva och vitt uppsamlingskärl – se figur 1) på nydöda tallar och tre fönsterfällor på äldre döda tallar. Fällorna sattes ut i juni och togs ner i slutet av augusti. Fällornas placering med koordinater syns i figur 2-4.

Dessutom gjordes direktsök på substrat och blommor, håvning och sållning efter sju av arterna i juli. De sju arterna var tallgångbagge, linjerad plattstumpbagge, tallbarkbagge, gulfläckig praktbagge, hårig blombeck, raggbeck och skrovlig flatbagge.

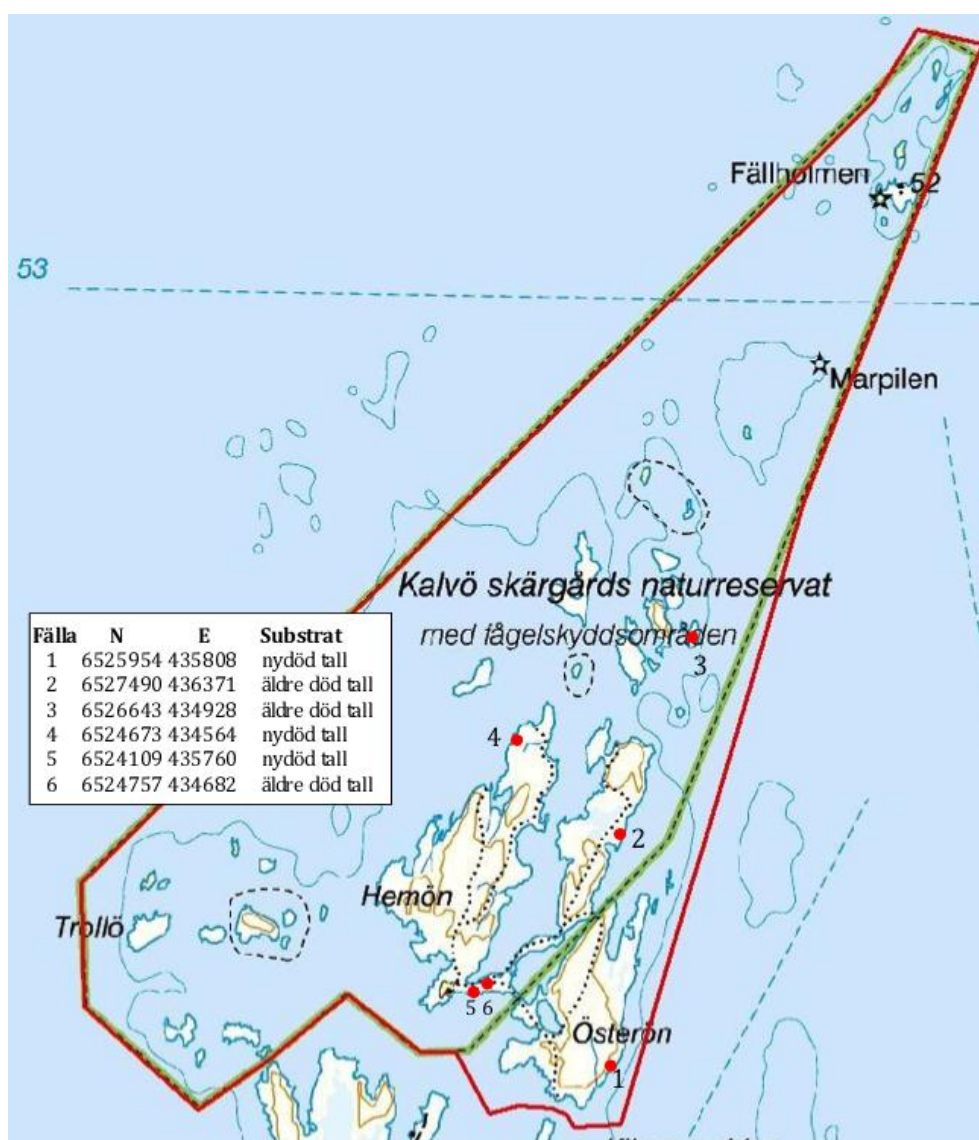
Figur 1. Fönsterfälla på äldre, död och barkfallen tall. Ön Stor-Eken, Kållands skärgårdars naturreservat 2013.

Figur 2: Fönsterfällor i Eken och Kållands skärgårdar.

Figur 3. Fönsterfällor i Brommö skärgård.

Figur 4. Fönsterfällor i Kalvö skärgård.

Miljöer

Ekens och Kållands skärgårdar

Ekens skärgård och Kållands skärgårdar är ett område med stor variation av biotoper. Huvudsakligen kan man dela upp miljöerna i två delar, ytterskärgård och innerskärgård. Ytterskärgården är vindpinad och öarna ofta nakna skär eller med stora vida nakna strandzoner åt väster. Sedan den senaste regleringen av Väneren har dessa öppna miljöer minskat och bitvis börjat växa igen både med vass, lövsly och tall. Ur skalbaggsynpunkt kan de säkerligen vara intressanta för jordlöpare och herbivorer knutna till blommande kärlväxter, men för vedlevande arter knutna till tall verkar de ointressanta.

Ytterskärgård i västra delen av Kållands skärgård.

Innerskärgården som inte är lika vindutsatt och bitvis kan ge ett mycket varmt mikroklimat är mer intressant för dessa tallarter. Bitvis förekommer hällmarkstallskog och man kan hitta rikt med yngre tall 50-100 år, men också bestånd med inslag av äldre tallindivider.

Inblandat i dessa tallmiljöer kommer också både yngre lövbestånd och områden av blandskog med högre eller lägre graninslag. Denna variation beror på de geologiska förutsättningarna med höjdryggar och lägre områden, där de lägre områdena är fuktiga och innehåller löv och gran och ryggarna domineras av tall.

Innerskärgården i Ekens skärgård består av flera mindre och några stora öar. Bitvis är dessa öar planterade med gran och det finns rikligt med yngre bestånd av yngre blandskog av igenväxningskaraktär. Frånvaron av betesdjur under de senaste 50-100 åren har påverkat öarna mycket och igenväxning och förtätning skapar idag mörka skogar med biologiskt relativt låga värden. Både bin, fjärilar och herbivora skalbaggar har säkerligen minskat kraftigt på öarna under de senaste 50 åren.

På Stor-Eken finns dock flera fina äldre barrskogar med högt inslag av död ved. Dödveden finns i form av torrakor av gran och tall och även lågor av båda trädslagen. En del träd är riktigt grova och just på denna ö kan det till och med funnits en viss kontinuitet av tall. De flesta områden som hittades var relativt slutna, men några platser var mer ljusöppna hållmarkstallskogar. På ön finns också en del grova och ihåliga gamla ekar.

Fönsterfälla på äldre död tall, norra delen av Stor-Eken, mindre objekt rikt på äldre död tallved i "hållmarkstallskog" i sydläge.

På övriga öar i Ekens skärgård hittar man inte lika mycket död ved och dessutom är både träd och befintlig död ved av lite yngre karaktär.

Söderut ner i Kållands skärgård är förutsättningarna ungefär desamma som på de mindre öarna i Ekens skärgård. Man hittar en del tallar i brynmiljöer som dött av och det finns mindre tallpartier både på öar och i "fastlandsmiljöer" som innehåller en del död ved, men känslan av kontinuitet är inte riktigt densamma som på Storeken. Många småobjekt besöktes och ofta kunde både 10 och 20 torrakor och lågor räknas in och undersökas per objekt, men resultaten var alltid nedslående. Bara enstaka gnag av triviala tallarter och inte ens de basala naturvärdesarterna dök upp.

Nydöd tall i södra delen av Kållands skärgård.

Äldre död tall i barrblandskog på Storeken i Ekens skärgård.

Brommö skärgård

Skärgården i Brommö består av klippiga stränder rika på tall i varierande åldrar, av rullstensmiljöer med relativt jämnåldriga tallbestånd och lite sandiga strandtallskogar som snabbt övergår i grandominerade miljöer. Inslaget av död ved är ännu lägre i Brommö än vad det är i Ekens och Kållands skärgårdar och bitvis får man leta hårt för att hitta nydöda tallar.

Eftersom det mesta av befintlig skog är relativt ung, mellan 50-100 år och ibland yngre, så är inslaget av grövre död ved mycket litet.

Inslaget av gran och löv är dock relativt litet och området skulle på sikt kunna utvecklas till riktigt fina tallmiljöer.

Stora delar av miljöerna har fina väst- eller sydvända klippmiljöer, med varmt mikroklimat och tunn jordmån som gynnar tall och missgynnar konkurrerande trädslag som löv och gran. Detta innebär att områdena till stor del kommer kunna utvecklas åt tallskogar på ett naturligt sätt och utan insatser i form av rövningar och gallringar av andra trädslag.

Sandmiljöerna är tyvärr nordvända och mindre varma. Dessutom gör graninslaget att miljöerna blir skuggiga och relativt ointressanta för skalbaggar. Seglare och badgäster uppskattar dock dessa platser mer och det är trevligt att området kan hysa både människor och natur.

Vindpinade tallar och en äldre tallåga i kvällsol på Brommö.

Jämnåldrig tallskog på rullstensås i Brommö skärgård

Tallåga i relativt ung tallskog, Brommö skärgård 2013.

Kalvö skärgård

Kalvö skärgård har stora likheter med Ekens skärgård. Större öar med inslag av både tallskog, grandominerade partier och löv och sedan mindre öar med mer tall av yngre slag och vindutsatta, öppna strandzoner åt främst väster.

På Hemön och Österön finns små områden med lite äldre tallmiljöer, men främst domineras öarna av yngre igenväxningsskogar av både, tall, gran och löv. I söder finns på Österön ett mindre sandigt område och västsidan av Hemön har lite större sammanhängande områden med vindpinad hållmarkstallskog, där man också kan hitta en hel del död äldre tallved. Strandzonerna innehåller i vissa fall inslag av al och det finns relativt gott om döda alar som skavts och skadats av is. I övrigt är inslaget av död ved relativt magert och består i huvudsak av naturlig gallring av bestånden.

Hållmarkstallskog med inslag av död tallved på västsidan av Hemön, Kalvö skärgård.

Öarna i sydväst domineras av relativt sluten barrblandskog och andelen död ved är lika låg som på Hemön och Österön.

Öarna norr om Hemön och Österön är något glesare beskogade och det finns också en generation av äldre träd på dessa öar. Bitvis har dessa äldre träd börjat dö av och man kan i mindre partier hitta lite mer död ved. Detsamma gäller på Fällholmen, men denna ö är frodigare och har därför vuxit igen kraftigare. Bland yngre lövträd och enstaka granar hittar man grova äldre tallar och en del grova lågor och torrakor. Tyvärr gör den täta skogen att det är skuggigt och relativt kallt och det är generellt mycket få angrepp på de döda träden.

Döda grövre tallar i ett litet område på en av öarna norr om Österön, Kalvö skärgård.

Grov död tall på Österöns östsida. Ett av få områden med lite äldre träd på ön.

Resultat

Ingen av de eftersökta åtgärdsprogramarterna noterades i inventeringen. Alla tre områdena hyser en trivial skalbaggsfauna knuten till tall. Direktsök, gnagspår och fällor visar på en dominans av arter som tegelröd blombock *Anastrangalia sanguinolenta*, gulröd blombock *Stictoleptura rubra*, brun barkbock *Arhopalus rusticus*, större mörghorre *Tomicus piniperda* och allmän myrbagge *Thanosimus formicarius*.

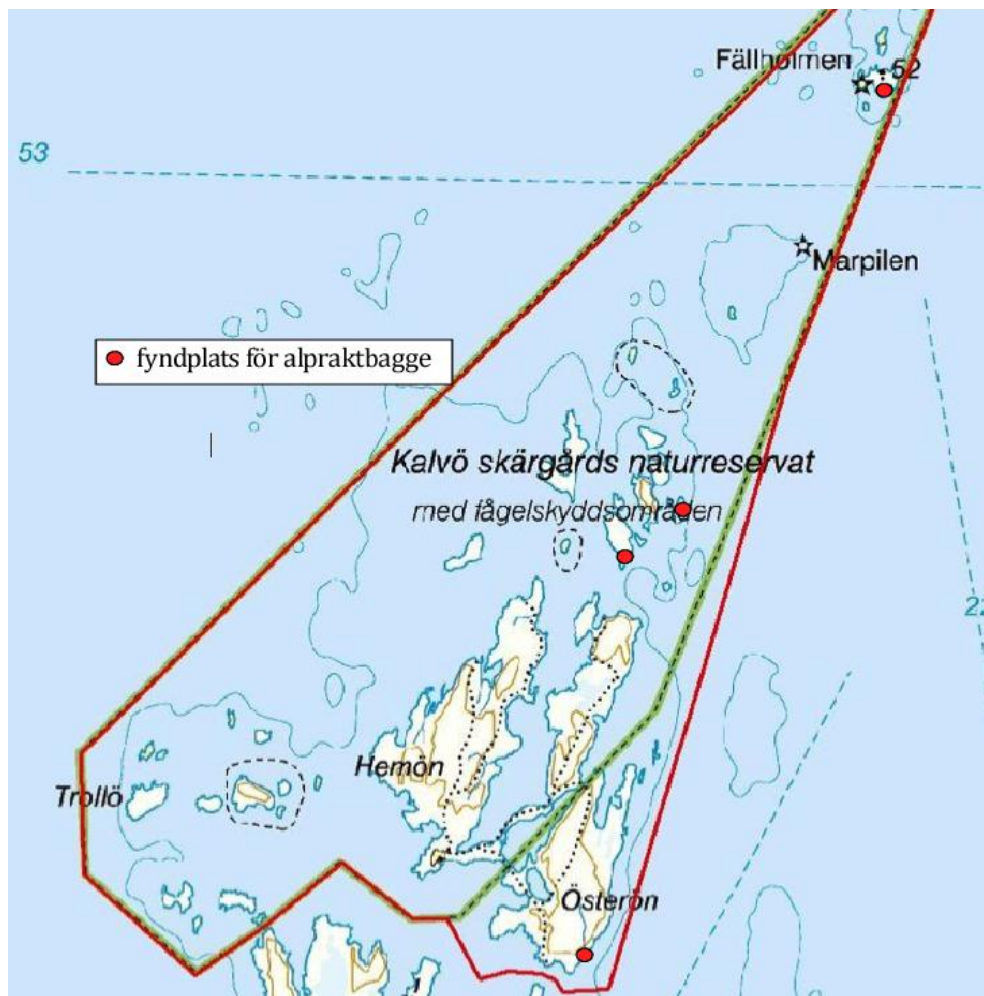
Vid besöken i de olika områdena noterades ett par lite intressantare områden. Dessa hyser en högre andel död ved med både nydöd ved och generellt högre mängder gammal död ved. De mest intressanta områdena är öarna Stor-Eken och Lill-Eken i Kållands skärgårdar. Här finns, i små områden, skog som är äldre och som uppvisar en viss kontinuitet av död ved i form av tallågor i olika nedbrytningsstadier. På norra delen av Stor-Eken finns utöver tall också en del äldre grova ekar. I fönsterfällorna på en äldre död tall i detta område fångades ett par hålträdsskalbaggar som anses vara knutna till ek, avlång flatbagge *Grynocharis oblonga* och ögonbaggen *Euglenes pygmaeus*. Den avlånga flatbaggen hittas ibland på grova tallar.

Utöver dessa ovanliga ”ekarter” så noterades också några rödlistade arter. I samma område på Stor-eken fångades ett par halvknäppare av den nära hotade, NT, arten *Hylis procerulus*. Denna halvknäppare anses vara knuten till död ved av gran, men hittas ofta i fönsterfällor på andra trädslag. Den indikerar förmodligen att det finns äldre granbestånd i närområdet. Dessutom hittades på Klypholmen i Brommö skärgård en nära hotad, NT, borstbagge med namnet *Aplocnemus impressus*. Den är knuten till förna av barrträd, främst gran, och fångades i en fönsterfälla på äldre död tall i ett granrikt område. Alla artfynd finns publicerade på artportalen.se.

Även i Kalvö skärgård noterades en rödlistad art. Det var den stora praktbaggen alpraktbagge *Dicerca alni*, NT. Gnagspår (figur 5) av arten noterades på fyra olika öar (figur 6). De angripna träden stod oftast i strandkanten och hade skavskador efter is. Ett träd stod i ett stenröse och hade förmodligen dött av uttorkning. Arten har tidigare inte hittats i Västra Götalands län, men noterades i Vänern i Karlstad kommun, Segerstads församling, 2009.

Figur 5. Utgångshål och gnagspår (höger om hålet) av alpraktbagge, Kalvö skärgård 2013.

Figur 6. Fyndplatser för gnagspår av alpraktbagge *Dicerca alni* i Kalvö skärgård.

Diskussion

Utfallet

Att ingen av de eftersökta arterna hittades var en besvikelse. Förutsättningarna för arterna i områdena är dock mindre goda. Här saknas i stor utsträckning kontinuitet av död ved av tall och detta beror förmodligen på att det inte funnits tallskog i området i mer än en eller max två trädgenerationer. Slutsatsen av inventeringen är att ingen av arterna hyser populationer i området. De flesta av de eftersökta arterna har också relativt dålig flygförmåga och finns idag på mycket få platser i landet. Så trots att förutsättningarna på plats kan vara acceptabla för att en population av någon av arterna skulle kunna leva där, så finns inga närliggande spridningskärnor som de kan sprida sig från.

Arternas livsmiljöer och åtgärder för att utöka dessa

Alla tre områdena är idag naturreservat och det innebär att med tiden kommer områdenas kvalitéer förbättras genom att död ved ansamlas. För arterna knutna till äldre död ved kan detta innebära att de i framtiden kan etablera sig, men för etablering krävs flyttning av individer från befintliga populationer på andra platser. Arterna kommer förmodligen inte att kunna sprida sig naturligt.

För arterna knutna till nydöd tall så krävs miljöer med stora tallarealer för att det ska bildas tillräckligt med nydöd tall för att arterna ska överleva på sikt. Dessa arter är dock bättre på att sprida sig och någon eller flera av dem skulle på sikt kunna dyka upp om miljöerna utvecklas på ett lämpligt sätt.

En negativ faktor för dessa tallarter är att det växer mycket gran i många delar av de inventerade skärgårdarna. Blir skogarna för mörka och fuktiga så missgynnar det dessa tallarter som vill ha relativt öppna skogar som är varma och torra. En fri utveckling kan därför vara negativt och rekommendationen för att gynna tallarter är att man med jämna mellanrum avverkar och röjer gran. Ett alternativ kan också vara att bränna vissa öar när förnaansamlingen blir för stor. Vid avverkningar kan all död ved lämnas på plats för att öka mängderna död ved som gynnar många andra arter bland både insekter, lavar, mossor och svamp.

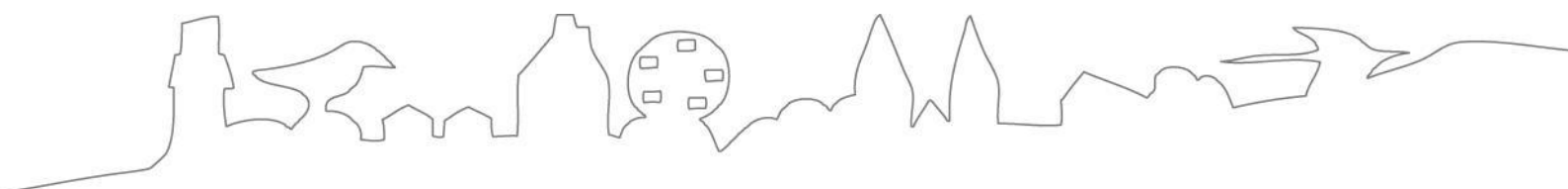
Tack

Stort tack till Christian Lahger som följde med som handräckning vid det första besöket och Alvin Franc som var med vid de övriga två besöken.

Referenser

Artportalen.se uttag 2013-11-30.

Gärdenfors, U. (ed.) 2010. *Rödlistade arter i Sverige 2010*. Artdatabanken, SLU, Uppsala.

LÄNSSTYRELSEN
VÄSTRA GÖTALANDS LÄN